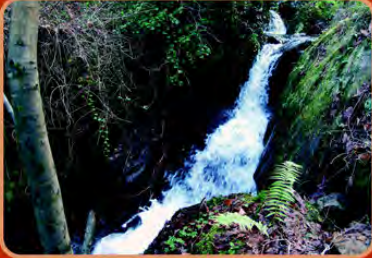
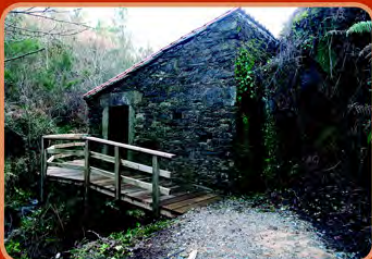

Panel (I)

Sendeiros por CABAÑA DE BERGANCIÑOS

No percorrido a pasaxe adornase de pequenos ferveiros.
Os molinos ascenden en suave pendente e adaptáronse á terreo.
En el momento de percorrerlos convén ir acompañados.
En todo momento en zona peatonal / no calce do río.

RUTA DO REGO DOS MUIÑOS (R-3)

Perccorrido lineal
Lugar de partida: Aparcadeiro do Lodeiro
(inicio da Senda do Anllóns)
Lugar de chegada: Castro A Cidá de Borneiro
Lonxitude: 3,5 km / Duración aproximada (ida e volta): 2 horas
Dificultade: Baixa

Recorrido lineal
Punto de partida: Aparcamiento de O Lodeiro
(inicio de la Senda do Anllóns)
Lugar de chegada: Castro A Cidá de Borneiro
Lonxitude: 3,5 km / Duración aproximada (ida y vuelta): 2 horas
Dificultad: Baja

Esta ruta comeza no Lodeiro (Canduas), principio e final da Senda do Anllóns, e acaba no castro A Cidá de Borneiro.
No pasado, o rego dos Muíños ou do Roncadeiro foi un importante recurso económico aproveitado polos habitantes da redonda (Canduas e Borneiro). Como vestixio, o longo dos seus 3 km de lonxitude, aínda se conserva un singular conxunto etnográfico conformado por 24 muíños. Desde as faldras do castro A Cidá de Borneiro ata os beiros da Enseada da Insua, a auga do río descende de fervenza en fervenza con forza suficiente como para mover os rodicos destes fermosos exemplos da arquitectura do pan. O ruído (a roncar) provocado polo discurrir das augas serviu para poñer nome a este rego cabanés.

Os muíños son construcións de pedras nas que o gran (millo ou trigo) é moído por un mecanismo de rotación movido pola forza da auga. Na actualidade, coa transformación do agro galego, a maioría dos muíños encóntranse abandonados. Non obstante, aínda se conserva algún preparado para realizar a súa antiga función de moenda.

Esta ruta comienza en O Lodeiro (Canduas), principio y fin de la Senda do Anllóns, y termina en el castro A Cidá de Borneiro.

En el pasado, el rego dos Muíños o do Roncadeiro fue un importante recurso económico aprovechado por los habitantes de las alrededores (Canduas y Borneiro). Como vestigio, a lo largo sus 3 km de longitud, aún se conserva un singular conjunto etnográfico conformado por 24 molinos. Desde las faldras del castro A Cidá de Borneiro hasta los arillos de la Enseada de A Insua, el agua del río, descendiendo de cascada en cascada con la fuerza suficiente para mover los rodicos de estos hermosos ejemplos de la arquitectura del pan. El ruido (el roncar) provocado por el discurrir de las aguas sirvió para poner nombre a este riachuelo cabanés.

Los molinos son construcciones de piedra en las que el grano (maíz o trigo) es moído por un mecanismo de rotación movido por la fuerza del agua. En la actualidad, con la transformación de la agricultura gallega, la mayor parte de los molinos se encuentran abandonados. No obstante, aún se conserva algún preparado para su antigua función de molar.

1. Muíño de Taboado
2. Muíño Novo
3. Muíño da Cancela
4. Muíño do Ferreiro
5. Muíño dos Cortedeiros
6. Muíño da Brañeira
7. Muíño de Tras dos Ríos
8. Muíño do Mouzo
9. Muíño das Bellotas
10. Muíño do Loureiro
11. Muíño do Marroco
12. Muíño Vello
13. Muíño de Jorge e Plaia
14. Muíño do Leiro
15. Muíño do Vidreiro
16. Muíño de Generosa
17. Muíño do Choparro
18. Muíño da Cotoreda ou Daniel
19. Muíño de Motas da Fontefría
20. Muíño de Agustín e Miranda
21. Muíño de Rei
22. Muíño de Paolo e Romixa
23. Muíño do Alcalde e Benito
24. Muíño de Benito

Panel (II)

Sendeiros por
CABAÑA DE BERGANTEIÑOS

Coincidiendo co inicio das escavacións arqueolóxicas no castro A Cidá de Borneiro na década dos 30, un mozo do Seminario de Estudos Galegos chamado Xaquín Lorenzo Fernández, "Xocas", aproveitou a súa estada en Cabana de Berganteiños para compilar documentación que despois sacaría á luz co título de **Notas etnográficas da parroquia de Borneiro**. Nelas, xunto coa descrición de moitos elementos etnográficos borneirás, realiza un estudo das arquitecturas do pan dos muíños do Roncaduro. Estas son as súas palabras:

Coincidiendo con el inicio de las excavaciones arqueológicas en el castro A Cidá de Borneiro durante la década de los 30, un joven del Seminario de Estudios Galegos llamado Xaquín Lorenzo Fernández, "Xocas", aprovechó su permanencia en Cabana de Berganteiños para recoger documentación que después daría a luz bajo el título de **Notas etnográficas da parroquia de Borneiro**. En ellas, junto con la descripción de muchos elementos etnográficos de Borneiro, realiza un estudio de las arquitecturas del pan de los molinos de O Roncaduro. Estas son sus palabras:

Cubo muíño da Catareda ou Daniel (Muíño 18)

RUTA DO REGO DOS MUÍÑOS (R-3)

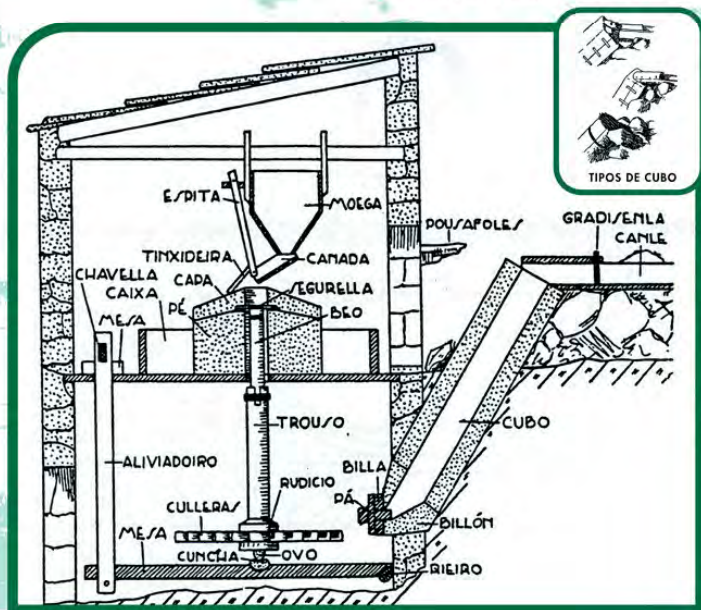
XAQUÍN LORENZO FERNÁNDEZ E OS MUÍÑOS DO RONCADURO.

"A auga, ó saír dun muíño, entra xa no cubo doutro, aproveitándose así todos os sitios para instalar estes. A consecuencia desta inclinación do leito do regato, a auga leva moita forza e fíxo introducir nestes muíños o uso dunha peza característica: a pa. Despois dunha curta canle, entra a auga no cubo, que ten unha inclinación duns 60°. O cubo pode ser de madeira ou de pedra. No primeiro caso, un tronco de árbore é o utilizado; féndese á metade, sócavase cada unha destas e vólvense xuntar cinguidoas cunhas cinchas de ferro. Se son de pedra, fanse dúas canles que logo se xuntan, asegurándoas con grampas de ferro. Nos dous casos, ten o cubo no seu comezo unha reixa de ferro, chamada gradisenla, pra impedir o paso ás follas e garabatos que trae a auga e que poderían atar o billón ou a billa. Cando o muíño está parado, tápase o saída da auga coa pa, pra evitar que coa súa forza parta o radicio. Todos os muíños de Borneiro son de herdeiro, non habendo ningún que se destine a moer o gran da xente mediante pagamento.

A súa disposición varía en pouco da doutros sitios. A capa e o pé van ao ar e, para evitar que se a fariña espargalle, leva unhas táboas arredor facendo unha caixa para a conter. A abundancia de pedra pizarrosa fai que se empregue tamén no tellado dos muíños; unhas trabes sosteñen unha serie de laxes que o protexen da intemperie [...]"

"El agua, al salir de un molino, entra ya en el cubo de otro, aprovechándose así todos los espacios disponibles. A consecuencia de esta inclinación del lecho del río, el agua tiene mucha fuerza, lo que hizo introducir en estos molinos el uso de una pieza característica: la pa. Después de un corto canal, el agua entra en el cubo, que tiene una inclinación de unos 60°. El cubo puede ser de madera o piedra. En el primer caso, se utiliza un tronco de árbol; se divide en dos mitades longitudinales, se escava cada una de las partes y se vuelven a juntar con unas cinchas de hierro. Si el cubo es de piedra, se hacen dos canales que se juntan asegurándolos con grapas de hierro. En los dos casos el cubo tiene en su entrada una reja de hierro llamada gradisenla para impedir el paso a las hojas y pequeñas ramas que trae el agua y que podrían atascar el billón o billa. Cuando el molino está parado, se tapa la salida del agua con la pa para evitar que su fuerza rompa el radiceño. Todos los molinos de Borneiro son de heredero y no hay ninguno que se destine a moler el grano de la gente mediante pago.

Su disposición varía poco con respecto a los de otros sitios. La capa y el pie van al aire y, para evitar que la harina se desperdicie, lleva unas tablas haciendo de caja para contenerla. La abundancia de piedra pizarrosa sugiere también su uso en el tejado de los molinos; unas vigas sostienen una serie de lájas que lo protegen de la intemperie" [...]"

Sendeiros por
Cabaña de Bergantiños

NATUREZA

BOSQUE DE VIDUEIROS / ABEDULES (BETULA ALBA)

TREVISCO / TORVISCO (DAPHNE GNIDIUM)

Arbusto con efecto purgante e tóxico nas súas follas e cortiza. O froito é unha fermosa baya vermella tamén venenosa. Algúns veciños de Borneiro recollían trevisco do Roncadoiro para matar os pioxos ás vacas. Tamén era utilizado en rituais para sacar o mal do aire.

A riqueza ornitolóxica da Enseada da Insua tamén se deixa sentir río arriba. La riqueza ornitológica de la Ensenada da Insua también se deja sentir río arriba.

RUTA DO REGO DOS MUIÑOS (R-3)

NATUREZA, PATRIMONIO E TRADICIÓN ORAL
NATURALEZA, PATRIMONIO Y TRADICIÓN ORAL

PATRIMONIO TRADICIÓN ORAL

CRUZ DO RONCADOIRO (desaparecida)

A cruz viradoira do Roncadoiro está hoxe desaparecida. Por fortuna, sábese da súa existencia e forma grazas a un debuxo e texto do escritor e político Daniel R. Castelao incluída no volume *As cruces de pedra na Galiza*: "Esta cruz é xiradoira e a súa feitura, de cabeza ensanchada e longa, fai pensar que se trata dun moimento antigo, quizais feito máis tarde. Pola condición de pedra xiradoira, o pobo concédelle virtudes milagreas". Nesta parroquia cabanesa encóntranse dúas cruces viradoiras máis: unha camiño do lugar de Borneiro, outra en Vilaseco.

Castelao incluída en el volumen *As cruces de pedra na Galiza*: "Esta cruz es giratoria y su forma, de cabeza ensanchada y larga, hace pensar que se trata de un monumento antiguo, quizás modificado más tarde. Por la condición de piedra giratoria, la gente le concede virtudes milagrosas". En esta parroquia cabanesa se encuentran dos cruces giratorias más: una camino del lugar de Borneiro, otra en Vilaseco.

CRUCES NAS PORTAS

As veces, os marcos das portas presentan cruces gravadas na pedra. A súa función era a de impedir a entrada do demo no muiño e ademais protexelo de todo mal. Estes símbolos cristianizaban e protexían a muiño e muiñeira.

A veces, los marcos de las puertas presentan cruces grabadas. Su función era la de impedir la entrada del demonio en el molino y además protegerlo de todo mal. Estos símbolos cristianizaban y protegían a molino y molinero.

CANTIGAS POPULARES

El etnógrafo Xaquín Lorenzo, Xocas, recolleu cantigas de la importante tradición oral surgida al redor de los molinos como lugares de reunión donde los vecinos aprovechaban la espera para moer, para cantar historias, bailar (la muiñeira) o cantar:

O etnógrafo Xaquín Lorenzo, Xocas, recolleu cantigas da importante tradición oral xurdida ó redor dos muiños como lugares de xuntanza onde os veciños aproveitaban a espera na moenda, para cantar contos, bailar (a muiñeira) ou cantar:

O muiño no-é muiño,
que é a capilla dos ratos,
donde se daban os bicos
e mail-os moitos abrazos.

Múi muiño, múi muiño,
bótame a fariña fora,
que a filla da muiñeira
ten un andar que namora.

Fun ó muiño con Paula,
fun ó muiño con ela;
fun ó muiño con Paula,
fun en paz e vin en guerra.

No muiño donde eu moio
tamén moi unha señora;
chégalle o gran, queridíña,
chégalle o gran que non roía.